

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Պատնախնայորին պատմութիւնը:

Պատնախնայորին ¹ Լաբրուպայի մէջ խիստ շատ գործածական բերք մըն է, այնպէս որ աս տարի ասոր քիչ ըլլալուն պատճառաւ զվախ կայ որ տեղ տեղ՝ մանաւանդ Լինգղիա՝ մեծ սով իյնայ: Լսիկայ բուն Լմերիկայի բոյս է. և անկէ նախ Լինգղիա բերին ան գաղթականներն որ Լինգղիոյ Լադիսա բէթ Թագուհւոյն հրամանովը Լմերիկա գնացեր էին նոր երկիրներ գտնելու 1584ին: Բայց որովհետեւ ամենէն առաջ Սպանիացիք տիրեր էին Լմերիկայի հարաւային կողմերուն, կրնայ ըլլալ որ գետնախնայորն ալ ամենէն առաջ իրենք Սպանիա բերած են: Եւ բոյսը առջի բերան հետաքրքրական բանի մը պէս մէկ քանի պարտէզներու մէջ միայն կը տնկէին. երկու հարիւր տարիէն վերջը՝ հիւսիսային ազգերուն աչքը բացուեցաւ, ասոր յարգը ճանչցան, ու մէկէն ի մէկ Լինգղիա, Պելձիա, Հոլանտա, Վերմանիա սկսան իրար անցնելու ջանքով աս բոյսը իրենց երկիրն մէջ շատցնելու ետեւէ ըլլալ: Իսկ ուրիշ տեղուանք, մանաւանդ Վաղղիա, շատ տարիներ չճանչցան գետնախնայորին յարգը, ինչպէս որ ինչուան հիւսիս արեւելք ալ գրեթէ չեն ճանչնար. և այնչափ ատելի էր Վաղղիացւոց, որ եթէ խոհակեր մը սեղանի վրայ իր տիրոջը առջևը գետնախնայոր հանելու ըլլար՝ մեծ նախատինք ըրած կը սեպուէր անոր: Եւ նախապաշարու մը ինչուան ասկէ յիսուն տարի առաջ այնպէս տիրած էր Վաղղիացւոց վրայ որ իրենց մեծ խռովութեան ատենը

երբոր օր մը ազգային ժողովին մէջ խօսք կ'ըլլար որ Վարմանթիէ անուանով հռչակաւոր մարդը պաշտօնի մը վրայ դրուի, ատենախօսին մէկը ելաւ ըսաւ թէ՝ « Իրեն պէտք չէ տալ աս իշխանութիւնը, չէ նէ մեզի իր հնարած գետնախնայորը կը կերցնէ »: Իրաւցնէ աս Վարմանթիէ ըսուած արդիւնաւոր մարդը առաջինն եղաւ որ ինչ ըրաւ չըրաւ՝ գրուածքով ու խօսքով գետնախնայորին այնչափ օգտակարութիւնները ամենուն հասկըցուց, ու ասոր մշակութիւնը Վաղղիայի մէջ ծաղկեցուց: Շատ փորձերով հաստատեց թէ գետնախնայորը թէպէտ բուսաբանական յատկութիւններուն նայելով՝ փաստակար բուսոց ցեղէն է, բայց ամենեւին անոնց փնտսները չունի, մանաւանդ թէ շատ մարդու անոր ժակին ալ յարմար կ'երևնայ, անբեր ու կորդ երկիրներու մէջ ալ կը բուսնի ու շատ լաւ առաջ կուգայ: Վետին տակը աճելովը՝ ազատ է օդին փնտսներէն. ուստի ուրիշ որ արմտիքներն ալ քիչ ըլլան՝ գետնախնայորը միշտ կրնայ գտնուիլ, ուսովի վախէն ազատ կը մնան մարդիկ: Իսկ աս տարուան փնտսը ան է որ գետնախնայորին մէջ հիւսիս-արեւելքէն պէս բան մը ընկեր է շատ տեղ, ու փտեցուցեր է:

Սեռաւ Վարմանթիէ 1816ին, բայց իր անունն ու բարերարութիւնը անմահացաւ Վաղղիոյ տէրութեան ու բնակչացը մէջ, այնպէս որ մօտերս խօսք կար որ իրեն համար արձան մըն ալ կանգնեն:

Վարմանթիէէն վերջը իմացան որ ոչ միայն գետնախնայորէն, հապաճաւ անոր ծղօտներէն ալ աղէկ օդի կ'ելլէ: Բոյսը այրելով՝ մոխիրէն շատ մը փութաս կ'ելլէ. ջրէն մոխրագոյն ներկ մը կ'ելլէ՝ շատ հաստատուն. ծաղկէն դեղին ներկ մը հաներ են՝ շատ գեղեցիկ: Ինչուան տեսակ մը թուղթ ալ սկսեր են շինել գետնախնայորէն, որ բան պրընելու համար շատ աղէկ է. ասանկով գրեթէ տարի ջանցնիր որ

¹ 1. Solanum tuberosum. Գլ. Pomme de terre. Տճ. եկր կէս: Խ. Pomi di terra, patate.

աս բոյսէն նոր օգտակար բան մը չհը-
նարեն :

Պարզաբոյս ծառերուն համար նոր
պարարիչ-թիւն :

ՀԱՐՒԻՐ լիպրէ ջրին մէջ մէկ լի-
պրէ հասարակ սոսինձ եփէ, ու պա-
ղելէն ետեւ մէյմէկ քիչ տուր ան հին
կամ տկար ծառերուն որ քիչ պտուղ
կուտան . բայց այնպէս որ ջուրը ին-
չուան անոնց արմատին հասնի : Եւ
գործողութիւնը տարին երկու ան-
գամ ընելու է :

Ընդհանրացի ճարտար երկրագործ-
ներէն մէկը փորձով կը հաստատէ,
թէ նաեւ նոր տնկած բոյսերու ալ
շատ օգտակար է աս ջուրը :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Տար-ոյն Գերբէ օրը :

Եւ տարիս ալ կը լմննայ . . . աս
տարիս ալ լմնցաւ : Ո՛րչափ դիւրին
է բերնով ըսելը, որչափ ծանր է սրը-
տով լսելը : Եւ մանակին արագու-
թեանը նայելով՝ այնպէս մը կ'երեւայ
թէ գիրք մը թղթատելը՝ ճակատէն
ինչուան վախճանը հասնիլը որչափ ա-
տեն որ կը քշէ, տարւոյն շրջանն ալ
անկէ աւելի չքշեր, և թէ տարի
տարուրն է շուտ կ'անցնի . կամ ան է
որ ժամանակը յոգնելու տեղ երթա-
լով աւելի կը վարժի թուելու, կամ
ան է որ մարդուս տգիտութիւնը
որ ունի կենաց կարճութեանը վրայ՝
հասակը առնելով կ'աւելնայ : Եւ անկ
մտածողը մէկ տարին՝ մէկ օրուան պէս
կը փոխէ : Բայց թէ որ յանկարծ մը-
տածելու ըլլայ՝ թէ աս տարիս աշ-
խարհքիս սկիզբէն 'ի վեր վազած ժա-
մանակին ու թըհազարերորդ մասն է,
ապշուրթիւն մը կը տիրէ մտքին, ու
ժամանակը առջինէն աւելի կարճ ե-

րենալով, իր մասունքը՝ այսինքն տա-
րիները կը սկսին երկայն երեւնալ՝ մէյ-
մէկ դարերու պէս, օրերն ալ մէյմէկ
տարիներու պէս . կը տեսնէ կը մտածէ
աշխարհքիս վրայ եղած անցած ան-
թիւ անհամար գործքերն ու գիւտե-
րը որ կը պատմուին այնչափ գրքերու
մէջ, որ 8000 տարին չբաւեր ասոնք
միայն կարդալու համար . կ'ապշի կը
զարմանայ թէ ան կարճ միջոցին մէջ
ինչպէս անցեր են այնչափ դիպուած-
ները, ու կը սկսի ըսել թէ ուրեմն որ-
չափ մեծ շրջան է տարւոյ մը շրջանը,
կամ որչափ ընդարձակ միջոց է եղեր :

Եւ անցուցած տարիս ալ արդեօք
այն զարմանալի տարիներէն մէկն էր :
Ինծի կ'երեւայ թէ աս տարիս պա-
րապ նաւու մը կը նմանէր որ ժամա-
նակին եզերքը նոր հասած ատենը՝ իբր
թէ նաւահանգստին բերանն էր . ու
քանի որ ալիքները չղքելով կ'անցնէր,
աւելի բեռնաւորած՝ լըցուած՝ հասաւ
յաւիտենականութիւն ովկիանոսը . . .
Բանի միլիոն մարդ հետը աշխարհք
բերաւ, ու քանի միլիոններ անդին ան-
ցուց : Բանի փոփոխութիւններ եղան իր
անցնելու ատենը ծովու ու ցամաքի
վրայ : Ինչ փոփոխութիւններ եղան
մեր բարոյական և քաղաքական վի-
ճակին վրայ : Ինչ նոր նոր գիւտեր,
նոր կարծիքներ, նոր ճամբաներ, նոր
օգուտներ, նոր վտանգներ . քանի
նոր վարդապետութիւններ ու նոր մոլո-
րութիւններ ելան . որչափ նոր կար-
գեր, նոր սահմաններ, նոր ժառան-
գութիւններ : Բանիներ մեծցան,
քանիներ պզտիկցան . քանիներ ա-
ռաջ գնացին, քանիներ ետ մնացին .
որչափ մարդիկ իրենց հին փափաքին
հասան, որչափ մարդիկ ալ յուսահա-
տեցան : Ո՛րչափ նոր յիշատակարան-
ներ կանգնուեցան աշխարհիս վրայ, և
որչափ հիններ ջնջուեցան . քանի նոր
անուններ լսուեցան որ թերեւս միշտ
ալ պիտի մնան, ու քանի անուններ
մոռուեցան :

Սարդուս միտքն ալ՝ անցուցած տա-
րին ալ կ'ընդարձակուի այսպիսի մը-